

ОХОРОНА ПРАВ НА СОРТИ РОСЛИН, НАСІННИЦТВО, РИНОК СОРТІВ ТА НАСІННЯ

УДК 631.526.3:346.51(438+477)

Гацек Е.¹, Радомська Е.¹, Якубенко Н.Б.^{2*}

¹ Центр випробування сортів рослин Республіки Польща (COBORU), RESEARCH CENTRE FOR CULTIVAR TESTING, PL - 63-022 Słupia Wielka, woj. Wielkopolskie, POLSKA

² Український інститут експертизи сортів рослин, вул. Генерала Родимцева, 15, 03041, м. Київ, Україна

* e-mail: nataliya.yakubenko@gmail.com

ПІСЛЯРЕЄСТРАЦІЙНЕ ВИВЧЕННЯ СОРТІВ РОСЛИН У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ПЕРСПЕКТИВИ ЕФЕКТИВНОГО ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Центр випробування сортів рослин Республіки Польща (анг. *Research Centre for Cultivar Testing*, пол. *Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych*) (далі –COBORU), що розташований у містечку Слупія Велька, є єдиним національним осередком експертизи та реєстрації сортів рослин в Республіці Польща.

COBORU розробив та адаптував різні види експертизи та оцінку сортів рослин з огляду їх обігу в умовах ринкової економіки та відповідність нормам та стандартам ЄС. У рамках цих заходів COBORU розробив нову загальнонаціональну систему різноманітних видів експертиз, які мають узагальнену назву післяреєстраційне вивчення сортів рослин (анг. *post-registration variety testing*). Програма післяреєстраційного вивчення сортів рослин була офіційно прийнята (Закон про насіння, 2000 р.) і нині вона застосовується у всіх адміністративних одиницях (воєводствах) у Польщі під керівництвом та координацією COBORU.

Післяреєстраційне вивчення сортів рослин – це різностороння система експертизи сортів рослин, яка працює на регіональному рівні, щоб допомогти польським фермерам обрати найадаптованіші сорти для різних сільськогосподарських та кліматичних умов та для виробничої промисловості.

У цій відкритій і гнучкій системі співпраця всіх сторін, зацікавлених у виборі та використанні сортів (наприклад, палати з питань сільсько-го господарства, консультаційні служби, селекційні компанії, виробники насіння, спілки виробників, представники переробної промисловості та інших зацікавлених установ) є нормою.

Протягом вегетаційного періоду 2011/2012 рр. COBORU було проведено близько 1000 різноманітних польових досліджень післяреєстраційного вивчення сортів рослин за основними культурами, і близько 60% досліджень було профінансовано з позабюджетних джерел.

Переваги післяреєстраційного вивчення сортів для Республіки Польща:

- ефективніше використання генетичного прогресу в сільському господарстві;
- регулярний збір перевірених даних про найновіші комерційні сорти та їхню продуктивність у різних умовах вирощування; ця інформація використовується для рекомендації сортів у кожному воєводстві (області) окремо;
- сприяння фермерам у точному виборі найпридатніших сортів для умов виробництва;
- сприяння оцінці впливу потоку нових сортів з Єдиного каталогу ЄС сортів рослин на сільське господарство Республіки Польща у тривалій перспективі.

У Республіці Польща післяреєстраційне вивчення проходять сорти зернових, бобових, овочевих, фруктових та плодових культур, рапс озимий та ярий, картопля, цукровий буряк, кукурудза, соя та трави. Основні культури, що випробовуються щороку: зернові, кукурудза, ріпак озимий, кінські боби, горох, люпин вузьколистий і жовтий, соя, цукровий буряк та картопля. Інші культури серед яких овочеві, фруктові та плодові випробовуються у разі занесення нових сортів до національного реєстру і потреби у даній інформації.

Якщо порівняти кількість сортів, що занесені до європейського каталогу сортів рослин (ССА) у 2018 р., кількість дослідів сортів післяреєстраційного вивчення в COBORU 2017/2018 р. (PDO) та кількість сортів, що занесені до польського національного каталогу сортів рослин (NL) у 2018 р., то можна прослідкувати тенденції: ячмінь озимий: ССА – 676, PDO – 21, NL – 33; пшениця озима: ССА – 2023, PDO – 62, NL – 121; тритикале озиме: ССА – 280, PDO – 33, NL – 49; жито озиме: ССА – 181, PDO – 35, NL – 64; ячмінь ярий: ССА – 726, PDO – 51, NL – 77; пшениця яра: ССА – 421, PDO – 24, NL – 33; овес ярий: ССА – 274, PDO – 24, NL – 31; тритикале яре: ССА – 39, PDO – 11, NL – 13; кукурудза: ССА – 5091, PDO – 53, NL – 204; ріпак озимий: ССА – 1157, PDO – 66, NL – 140; ріпак ярий: ССА – 218, PDO – 19, NL – 30; буряк цукровий: ССА – 1598, PDO – 18, NL – 122; горох посівний: ССА – 388, PDO – 20, NL – 25; картопля: ССА – 1647, PDO – 45, NL – 99; люпин вузьколистий: ССА – 46, PDO – 22, NL – 29; люпин жовтий: ССА – 14, PDO – 7, NL – 9; соя: ССА – 446, PDO –

14, NL – 17. Сорти, які є найкращими для вирощування у тому чи іншому регіоні обов'язково проходять післяреєстраційне випробування з метою офіційного підтвердження таких якостей сорту.

У 2018 році Республіка Польща відзначає 20-річчя післяреєстраційного вивчення сортів рослин. Особливого значення цей напрям досліджень набув після набуття Республікою Польща членства в Європейському Союзі (1 травня 2004 р.). Післяреєстраційне вивчення сортів рослин надало можливість Республіці Польща зберегти та захистити національну селекцію на державному рівні в рамках законодавства ЄС.

Для України переваги післяреєстраційного вивчення сортів рослин аналогічні Республіці Польща, особливо враховуючи необхідність виконання підписаної Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, а саме: адаптацію національного законодавства до законодавства ЄС у сфері охорони та експертизи сортів рослин. Саме впровадження післяреєстраційного вивчення сортів дозволить зберегти національні інтереси України у разі наближення законодавства України до законодавства ЄС, регулювати обіг сортів рослин шляхом надання необхідної інформації про сорти рослин учасникам ринку.

З огляду на процес децентралізації влади в Україні впровадження післяреєстраційного вивчення сортів рослин та ефективне використання результатів таких досліджень на місцевому рівні дозволить суттєво підвищити урожайність сільськогосподарських культур та користь участі органів місцевого самоврядування, осередків експертизи сортів рослин обласного рівня в наданні такої неупередженої та кваліфікованої інформації.

Запровадження європейської моделі реєстрації сортів рослин, в основному, ґрунтується на реєстрації сортів, як об'єктів інтелектуальної власності, їх відповідності критеріям охороноздатності (відмінність, однорідність та стабільність), де оцінка господарської цінності сорту не впливає на реєстрацію. Ці критерії є міжнародними (Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин), додатковою умовою для отримання охорони прав селекціонера є критерій новизни. За європейською моделлю реєстрації сортів рослин (їхнього обігу) ринок регулює попит та пропозицію на ринку. У разі впровадження європейської моделі, без ефективного використання післяреєстраційного вивчення сортів рослин в Україні може виникнути залежність від міжнародних компаній та занепад національної селекції.

Важливість післяреєстраційного вивчення сортів рослин для України полягає не лише в підвищенні ефективності використання сорту з огляду на сукупність факторів у конкретному регіоні, а і єдиний шлях збереження, підвищення ефективності вирощування сільськогосподарських культур та збереження, розвиток національної селекції.